

מעשה שהיה

קו ההלכה

שאלה: ראובן נהג ברכבו ברחוב הסמוך לביתו. לפתע הגיח הולך רגל אל תוך הכביש. בכדי להימנע מפגיעתו, סיבב ראובן את

מציל עצמו ואחרים

הגהג והתנגש ברכב שחנה בצידי הדרך. האם ראובן חייב בנזקי הרכב החונה?
תשובה: הלכה היא כי בכדי להציל את עצמו, רשאי אדם להזיק את רכוש זולתו אם מתכוון לשלם על נזק זה. אם אכן הזיק בכדי להציל את עצמו, עליו לשלם את הנזק (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ש"פ סעיף ג' וסימן שנ"ט סעיף ד'). אף שיש מי מהפוסקים שפטרורו במקום שהיה אנוס (שם סימן שע"ח סעיף א'), מכל מקום במקום שידע מראש כי הולך הוא להזיק את ממון זולתו עבור הצלת עצמו - חייב הוא לשלם על הנזק שעשה (ש"ך שם סק"ב).

אפילו אם מדובר בפיקוח נפש ובא הוא להציל את נפשו, חייב הוא לשלם על הנזקין שעשה בשביל להציל את עצמו.

כל זאת בבה להציל את עצמו. אך אם מדובר שבא להציל את זולתו ומחמת כן הזיק למאן שהוא שלישי, אזי פטורו חז"ל מתשלומי הנזק. אלמלי יפטר, חיישנו שימנע מלהציל את חברו (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ש"פ סעיף ג').

אשר על כן נהג אמבולנס או חבר הצלה שהזיקו בעת נסיעתם להציל אחרים - פטורים מלשלם על הנזקים (שבט הלוי - חלק ט', סימן רצ"ג וראה בקו ההלכה גיליון כ"ט).

יש מהפוסקים שכתבו שכלל זה הוא אף במזיק ביודעין את של חברו, אם עושה זאת להציל אחרים - פטור (נתיבות סימן ע"ב סקי"ז וסימן ש"מ סק"ו).

אבל יש שכתבו שכל זאת בנזק שקרה כאשר הזיק בדרך הליכתו את העומדים בדרכו ומונעים את מרוצתו. אך אם עשה מעשה ההיזק בכוונה, חייב לשלם (משו"ב נתיבות שם בהג"ה, שו"ת עמודי אור סימן קט"ו סק"י וראה שו"ת אגרות משה - חושן משפט, חלק ב' סימן ס"א).

קיים דיון בפוסקים גם בנוגע למקום שהמציל עצמו היה בסכנה, והציל את עצמו יחד עם אחרים. יש שאין מחלקין בכך (נתיבות סימן ש"מ סק"ו), אבל יש סוברים שמחמת שגם הוא בכלל הסכנה, לא נצרכת תקנת חכמים לפטורו שהרי בין כך לא ימנע עצמו מלהציל (פני יהושע בבא קמא דף ט' ע"ב ומנחת פתים סימן ש"מ סעיף ג').

בנידון דידן, אם כוונת ראובן היתה להציל את הולכי הרגל והוא לא הבין שבסטייתו הצידה יגרום נזק לרכב החונה - ודאי שהוא נפטר מתשלום. אם הולך הרגל פשע בהליכתו ומחמתו נגרם הנזק לרכב החונה, הרי זה לא גרע מגרמא וחייב לשלם לצאת ידי שמים. יתכן שאף בית דין יחייבוהו לשלם על כך (ראה הישר והטוב חלק ט' עמוד ז' ומשפט המזיק עמוד תקצ"ג).

באם ידע שיזיק את הרכב החונה, או שגם לעצמו נשקפה סכנה - הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים.

באם רכב שבא מולו סטה אל הנתיב שלו, ולא נשקפה סכנה לבעל אותו הרכב אלא לו ומחמת כן סטה והציל את עצמו והזיק רכב שחנה בצד - אזי בהחלט שחייב לשלם על הנזק של הרכב החונה (משפט המזיק פרק ז' סעיף י"א).

כבר כתבנו בעבר (קו ההלכה - גליון רס"א) אודות חייט (Tailor) שקיבל מכנסיים השייכים לחליפה ואיבדן. החייט הסכים לשלם בעבורן.

ונשאלה השאלה האם חייב החייט לשלם את מחיר המכנסיים ותו לא? או שמא, כיון שמעתה לא יכול בעל המכנסיים להשתמש בחליפה ללא המכנסיים התואמות אליה, אם כן על החייט לשלם לו את מחיר כל הסט, חליפה ומכנסיים? וזה דבר ההלכה שנרשם שם:

נידון דומה מצאנו בפוסקים אודות מי ששאל מחבירו זוג נזמים (Earrings) ששוויין מאה זוז, ואיבד אחד מהם. כעת, שווי הנזם הנותר הוא רק 30 זוז, שנותר בגפו ללא בן זוגו. כמה ישלם השואל?

א' - יש הסוברים שחייב השואל חמישים זוז ותו לא. הרי מה שירד ערכו של הנזם הנשאר, הוא הזיק שאינו ניכר. יכול השואל לסמוך על הפוסקים (ש"ך סימן שס"ג סק"ז) הסוברים כי גם שומר יכול לטעון בהיזק שאינו ניכר 'הרי שלך לפניך'.

מסתבר לומר כי השומר שקיבל על עצמו לשלם אף על נזקין שיגרמו בפשיעתו, לא נתחייב בכך יותר מאילו היה מזיק בידיים. ומזיק דינו שאומר בהיזק שאינו ניכר 'הרי שלך לפניך' (ערך ש"י סימן שד"מ סעיף ב', תשורת ש"י סימן תרל"ט ועוד).

ב' - צד נוסף הזכירו הפוסקים (ראה בשו"ת זרע יעקב סי' ס"ז) שחייב השואל רק שלושים זוז. זה שוויו של כל נזם בפני עצמו, והנזם הנותר יוכיח. הלכה היא כי מקילים בשומת נזקין (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן שצ"ד סעיף ד') ובשומת גזל (שם, סימן שס"ב סעיף י"ב).

החולקין סבירא להו שהקילו רק בשומת המזיק, אך לא בשומת השומרין (בעל השואל ומשיב בהסכמתו לספר דברי גאונים. וע"ע בספר משפט המזיק - חלק ב', סימן ל"ז אות ג').

ג' - ויש שכתבו לחייב את השואל בשבעים זוז. שומר חייב אף על גרמא, ומאחר והנזם הנותר היה גם הוא תחת אחריותו, הרי שכשגרם לפחות בערכו, חייב הוא על כך. לשיטה זו, נחשב הדבר היזק ניכר, שידוע לכל שנזם אחד אינו שוה אף לא המחצית משניים יחדיו (דברי גאונים, כלל צ"ו סימן נ"ח ועוד).

לפי שיטה זו, כאשר מלכתחילה הפקיד בידו רק נזם אחד ונאבד - אינו חייב על ידידת הערך בנזם הנותר ביד הבעלים. מעולם לא קיבל עליו שמירה שיתחייב בגרמא (עורה שחר - ערך שאלה).

בפוסקים דנו עוד בענין זה, אם נחשבים שני הנזמים כאחד, וכשהזיק מקצתו הזיק את כולו. גם כתבו לדון בענין הזיק מנעל ונותר רק אחד, שיש מקום דלכולי עלמא נחשב כהזיק את שניהם. וכן במפתח שהוא יחידי למנעול, שיש מקום שיתחייב גם על המנעול (ראה משפטי התורה חלק א' סימן כ"ב, שם בבא מציעא סימן ס"ו ומשפט המזיק פרק ל"א סעיף כ').

למעשה, בענין הנזמים - עיקר הנידון בין הפוסקים הוא אם להכריע כשיטה הראשונה או השלישית. יש שהכריעו כהצד הראשון, מחמת שהוא ממוצע בין כל שלושת השיטות וראוי לעשות כן שהוא היושר לשני הצדדים (זרע יעקב הנ"ל).

עתה נשוב לנידון דידן. יש שכתבו, שכאשר נותרה החליפה ללא המכנסיים התואמות, אין כאן כלל נזק. שהרי רבים לובשים חליפה שאינה תואמת למכנסייהם (הליכות ישראל - סימן ס"א). אם כן, החייט פטור מלשלם על החליפה. הן מצד הספק ההלכתי והן מצד שיש מקום לומר שאין זה נזק בכלל וכנ"ל.

בנידון המעשה שהבאנו, בדבר החצאית שנאבדה, יש לדון האם שייך הטעם הנ"ל. לכאורה כל מקרה הוא לגופו של ענין. האם יכולה בעלת החצאית להשתמש בחלק הנותר ללא החצאית?

כנראה שברוב המקרים ימצא פיתרון הכיצד להשתמש בחלק העליון אף ללא החצאית שנאבדה.

ואף אם לא, כאמור לעיל, מכל מקום קשה יהיה לחייב את בעל המכבסה על מחיר הסט השלם.

אפילו לשיטות המחמירות וסוברות שעליו לשלם במעשה הנזמים 70 זוז כדי להשלים את שווי שני הנזמים יחד, אין זה אמור אלא כאשר היה שומר על שני הנזמים.

בעל המכבסה, מעולם לא קיבל שמירה על החלק העליון של הסט. הוא רק נעשה לשומר על החצאית.

אשר על כן, קשה לחייבו על מחיר הסט השלם.

המשך ההערות מפסקי דינים

רל"ג שם (ב"י סי' רל"ג בשם הרב המגיד הל' מכירה פרק י"ז הל' א') שיש שמקפידים לקנות יפות אפילו ביוקר ויש מקפידים לקנות רעות דווקא בזול. [9] שם וסמ"ע ס"ק ב'. וזל זה אפילו שהשתנה המחיר לטובת המתאנה, כמבואר בסוגיא שם [10] מרדכי ב"ב סי' תקס"ג בדין של מוכר בחזקת זהב ונמצא כסף, והובא בבית יוסף ס"ט רל"ג, וכו"ל רל"ב סעיף ג'. [11] סמ"ע שם ס"ק ג'. [12] ראה סמ"ע ס"ק ג', נתה"מ ס"ק א' וערוך השולחן סעיף ב'. [13] ערוך השולחן שם, עיי"ש ביאורו. [14] שולחן ערוך שם, וראה סמ"ע ס"ק ד' ונתה"מ ס"ק ב'. [15] משנה למלך הל' מכירה פרק י"ז הל' א'. [16] שער אפרים סי' קכ"א כפי הביאור הקרית מלך רב שם ד"ה עוד. וע"ע פתחי תשובה ס"ק א' משו"ת ושב הכהן סי' ט"ד בשינוי במשקולת. [17] משפט שלום ביישוב קושיות המל"מ ובביאור שו"ת גא"י חו"מ סי' ט'. [18] ראה פתחי תשובה ס"ק א' משו"ת ושב הכהן סי' ט"ד שמחזיר אפילו פחות משות ומשיג עליו. [19] תרומת הדשן סי' שכ"ב הובא ברמ"א שם וכן מוכח מסי' רל"ב סעיף כ"ג. [20] הב"ח ס"ק א' משיג עליו ודחה ראייתו מגרמא ביצה ו' ב' בדין של ביצה דפחיא, ולזה הסכים הגר"א ס"ק ב'. [21] וראה בפתחי תשובה ס"ק א' משער המשפט כאן וכו"ל בנתיחה"מ ס"ק ג', אכן בערוך השולחן סעיף ד' כתב שהלכה כרבים והוא מק"ט. [22] ראה רמ"א ממרדכי ב"ב סי' תקס"ג, ע"פ המגיה בבאר היטב ס"ק ד' והמתנה אפרים אונאה סי' ו' (וכמה אחרונים ציינו לדבריו), וכן באמרי ברוך על הש"ך ס"ק א', והוסיף וידונו על הוצאות הזיקוק וציון לסי' רל"ב סעיף י"ח, ולכאורה מתאים יותר לסעיף ה', ובבאר היטב כתב שהוצאת וטירחת ההתכה על המוכר, וראה מה שכתבנו בזה בגליון שס"ה. [23] ש"ך שם ס"ק א' משיג מדברי הראב"ן, וכן הגר"א ס"ק ד' כתב שצ"ע.